

Moderna a postmoderna – umění jako možný model společnosti a politiky

V této přednášce budeme hovořit o přechodu od moderny k postmoderně. Bude nutno odlišit modernu, modernismus, avantgardu, postmodernu a postmoderní umění. Modernu můžeme chápat jako filosofický a společenský projekt. Jako projekt emancipace humanity v oblasti mravní (Kant), v oblasti myšlenkové (Hegel) i v oblasti společenské (Marx). Základní ideou moderny je, že existují formulovatelné cíle lidského vývoje, k nimž směřuje pokrok: svoboda, racionalita, blahobyt na základě techniky, lidská práva.

Modernismus je souhrnem uměleckých směrů. Programem modernismu je autonomie umění. Modernismus má sklon k formalismu a k vydělení uměleckého díla ze společnosti a k jeho nezajímavému kontemplování. Nezajímají jej sociální a psychické faktory umění, ale autonomní (imanentní) hodnoty uměleckého díla. Jestliže modernismus je estetikou umělecké autonomie, pak avantgarda je estetikou umělecké heteronomie – umění tu není samo pro sebe, pro své vlastní obsahy, ale je nositelem idejí, je odvozeno z pojmového myšlení filosofie nebo je společenským produktem.

Avantgardní umění je především angažovaným uměním. Avantgarda sama sebe vidí jako umělecký a intelektuální předvoj, který ze své pozice, tj. s vědomím určité historické výlučnosti, může koncipovat společenský úkol umění. Avantgarda kritizuje autonomní pojetí umění, chce integrovat uměleckou činnost do konkrétní životní praxe, či lépe řečeno, tuto praxi proměnit z uměleckých pozic. Překonat oddělení umění a každodenního života, respektive soustavně prozkoumávat jejich společné hranice.

Moderna operuje s metanarativními diskursy. To jsou narace (příběhy, vyprávění), které zajišťují legitimnost daného systému (např. zakládají diskursy vědy, politiky, institucionálních struktur). Toto legitimizování se stává terčem soudobé postmoderní filosofie – za každým diskursem vidí postmoderna mocenské či ideologické zájmy. Moderní uspořádání společnosti má v sobě vždy estetické konotace. Moderna chce společnost spojit do harmonického celku. Naproti tomu postmoderní myšlení si uvědomuje neodvratnost plurality a podporuje asociaci různého. Snaha po celkovosti není z hlediska postmoderního myšlení nevinná a otevírá cestu k útlaku menšin. Společnost musí uznávat rozdíly, rozpory a neshody.

Postmodernu můžeme zkoumat v rámci kulturní sféry, zde bychom postmodernu mohli identifikovat se souborem stylů – s kreativní explozí stylů a uměleckých tendencí, které jsou reakcí na striktní formalismus nebo hledání skrytých či ideálních struktur, charakteristických pro modernismus. Postmodernu bychom tím však zúžily na styly umělců – styly, které mohou být zvoleny nebo odmítnuty. Spíše než coby „pouhý“ kulturní trend je postmoderna hlouběji charakterizována změnami v kultuře, ekonomii, politice. Pro postmodernu v tomto širším smyslu jsou formativní pozdněkapitalistické změny ekonomických a politických podmínek, včetně globalizace, rozvoj nových informačních technologií, rozrušení tradičního národního státu a objevení postmoderních způsobů kulturní produkce.

Umění se v tomto postmoderním kontextu může jevit jako model společnosti a politiky. Konstitutivní pluralitu umění lze chápat jako obraz naší skutečnosti a model myšlení, které je přiměřené této skutečnosti. Pluralita, jejíž zkušenost nám poskytuje umění, odpovídá konstituci postmoderní

společnosti. Můžeme si na tomto příkladu uvědomit všudypřítomný tlak k nivelizaci a potlačování různého. Pluralita známá z umění se mezitím prosadila v různorodosti forem života. Umění má v tomto smyslu sociální funkci jako model a škola plurality. Na umění se lze učit i to, co je důležité ve společnosti: uznávání nezrušitelné plurality, střetávání rozdílného, odpor proti strukturálnímu sjednocování.

Literatura:

Peter Bürger, *Teorie avantgardy. Stárnutí moderny. Stati o výtvarném umění*, Akademie výtvarných umění v Praze, Vědecko-výzkumné pracoviště, Praha 2015.